

τῶ Ὀδοιπορικῷ αὐτοῦ περὶ τῶν Πατρῶν, ἃς καὶ πόλιν τοῦ ἁγίου Ἀνδρέου ὀνομάζει, περὶ τῆς Εὐβοίας καὶ ἄλλων νήσων, μνημονεύει προσέτι τοῦ παρὰ τὴν κορινθιακὸν κόλπον βοιωτικῶς λιμένος Ὀστού, τοῦ σήμερον λεγομένου Λιβαδόστου (τῆς ἀρχαίας Κρεούσης), ἀπὸ τοῦ ὁποῦ ἀναχωρήσας καὶ βαδίσας δύο ἡμέρας, τὸ μὲν πεζὸς, τὸ δὲ ἐπὶ ὄνου, ἀφίκετο εἰς Θήβας, «τὰς ὁποίας, λέγει, ὁ λαὸς ὀνομάζει Στήβας»· ἔπειτα δὲ ἀναφέρει τὰς Ἀθήνας, δύο ἡμερῶν ἐξίσου δρόμον ἀπεχούσας ἀπὸ τοῦ Κορινθιακοῦ κόλπου, περιφήμους δὲ διὰ τε τὸν κηρύξαντα αὐτότι τὸν λόγον τοῦ Θεοῦ ἀπόστολον Παύλου, καὶ τὸν ἅγιον Διονύσιον, ὅστις γεννηθεὶς ἐν τῇ πόλει ταύτῃ καὶ παιδευθεὶς κατηχήθη ὑπὸ τοῦ Παύλου εἰς τὰ τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ὁ μὲν Ρουθδῶν λοιπὸν ἐνθυμεῖται πρὸ πάντων τοὺς ἐθνικοὺς φιλοσόφους, ῥήτορας καὶ ἥρωας, ἀν καὶ παραδόξως διαστρέφει τὰ κατ' αὐτούς, διότι, ὡς εἶδομεν, λέγει τὸν Ἰάσωνα ἰδρυτὴν τῶν Προπυλαίων. Ὁ δὲ Σαϊθούλφ κυρίως γνωρίζει τοὺς ἥρωας τῆς χριστιανικῆς πίστεως, μὴ λησμονῶν, ἐννοεῖται, νὰ ἐπαναλάβῃ τὰ περὶ τοῦ ἀκουμῆ του ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Παναγίας λόγους.

Ἀλλὰ καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, καὶ παρὰ τῇ Βυζαντινῇ κυβερνήσει μέγα ἦτο τὸ ἀξίωμα τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἕνεκα τοῦ ἐνδόξου αὐτῆς παρελθόντος. Τοῦτο καθίσταται πρόδηλον ἐκ τῆς ἐν αὐτῇ ἀφίξεως τοῦ Βασιλείου Β' εἰς τὸ τέρμα τῆς θριαμβικῆς πορείας ἣν ἐπεχείρησε μετὰ τὴν κατατρόπωσιν τῶν Βουλγάρων, ἀπὸ τοῦ ἔαρος τοῦ 1018 μέχρι τοῦ ἔαρος τοῦ 1019, ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρις Ἀχρίδος καὶ ἐξ Ἀχρίδος μέχρις Ἀθηνῶν. Τὸ πρῶτον τῆς πορείας ταύτης μέρος ἦτο ἀπαράιτητον ἵνα δεχθῇ τὴν ὑποταγὴν τῶν χωρῶν ὅσαι κατεῖχοντο ἔτι ὑπὸ τῶν Βουλγάρων ἐν Θράκῃ, ἐν Μακεδονίᾳ καὶ ἐν Ἀλβανίᾳ, καὶ ἵνα διατάξῃ τὰ κατὰ τὴν στρατιωτικὴν καὶ πολιτικὴν διοίκησιν τῶν χωρῶν τούτων. Ἐκ Κεσορίας ὅμως ὁ βασιλεὺς ἠδύνατο κάλλιστα νὰ ἀνακάμψῃ εἰς Θεσσαλονίκην, ἵνα ἐπιστρέψῃ ἐκεῖθεν εἴτε διὰ ξηρᾶς εἴτε διὰ θαλάσσης εἰς Κωνσταντινούπολιν, διότι αἱ μεσημεριώτεραι ἑλληνικαὶ χωραὶ εἶχον πρὸ 25 ἐτῶν ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τῆς Βουλγαρικῆς ἐπιδρομῆς καὶ κατακτῆσεως· καὶ ὑπαχθῇ ὅλοσχερῶς εἰς τὴν Βυζαντινὴν κυβερνήσιν. Τοῦτο δὲ, ὅτι ὁ Βασιλεὺς ἠθέλησεν οὐδὲν ἤττον νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν κυρίως Ἑλλάδα, ὑποδεικνύει τὴν ἰδιόζουσαν αὐτοῦ περὶ τῶν χωρῶν τούτων ἐπιμέλειαν. Ἀλλὰ καὶ τοῦτο ἀπαξ ἀποφασίσαι, ἐὰν ὁ Βασιλεὺς ἀπέβλεπεν εἰς τὴν κατ' ἐκεῖνο τοῦ χρόνου σπουδαιότητα τῶν πόλεων τῆς Ἑλλάδος, ἤθελε βεβαίως προτιμήσει ἐτέραν τινα ὡς τελευταῖον σταθμὸν τῆς ἀξιολογημένου ἐκεῖνης στρατιωτικῆς καὶ πολιτικῆς πορείας αὐτοῦ.

Αἱ Πάτριαι, ἡ Κόρινθος, αἱ Θῆβαι, ἦσαν πόλεις πολὺ μᾶλλον τῶν Ἀθηνῶν ἄξια λόγου διὰ τὴν βιομηχανίαν αὐτῶν καὶ τὴν εὐπορίαν· ἐκ τούτων δὲ φυσικώτατον ἦτο μάλιστα νὰ ἔλθῃ εἰς Κόρινθον, καὶ ὡς καθέδραν τοῦ στρατηγοῦ τῆς Πελοποννήσου, καὶ ὡς ἐπιτηδειότατα κειμένην πρὸς τὸν ἐπὶ τὴν Κωνσταντινούπολιν ἔκπλου. Δὲν δυνάμεθα λοιπὸν ἄλλως νὰ ἐξηγήσωμεν τὴν προτίμησιν ἣν ἀπένειμεν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὴν ἐν Πειραιεῖ συγκέντρωσιν τοῦ στόλου ὅστις ἔμελλε νὰ διαβιβάσῃ αὐτὸν εἰς τὴν βασιλεύσαν, εἰμὴ διὰ τῶν ἐνδόξων ἀναμνήσεων αἰτινες δὲν ἔπαυσαν καὶ τότε συνδέμεναι μετὰ τοῦ ὀνόματος τῆς πόλεως ταύτης. Οὐδὲ διήλθεν ἀπλῶς δι' αὐτῆς ὁ Βασιλεὺς, ἀλλὰ ἀνήλθε μετὰ τοῦ στρατοῦ, λαμπρῶς ἐσκευασμένου καὶ παρατεταγμένου εἰς τὴν ἀκρόπολιν, εἰσῆλθεν εἰς τὸν Παρθενῶνα ὅστις ἐξῴθεν μὲν ἐσώζετο τότε ἀέραριος ὅπως ἦν τὸ πάλαι, ἔσωθεν δὲ ἦτο διασκευασμένος εἰς περικαλλῆ ναὸν τῆς Παναγίας Θεοτόκου, καὶ ταύτῃ δούς τὰ τῆς νίκης εὐχαριστήρια, ἐκόσμησε δι' ἀναθημάτων πολυτελῶν τὸ ἱερόν αὐτῆς. Οὕτω δὲ τιμήσας τὴν πόλιν ταύτην, ἥτις ἐπέπρωτο νὰ μὴ μείνῃ ποτὲ ἀμέτοχος τῶν μεγίστων τῆς Ἀνατολῆς συμβεβηκότων, κατήλθεν ἐν παρατάξει εἰς τὸν Πειραιᾶ καὶ ἀπέπλευσεν εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Αἱ Ἀθηναὶ καὶ ὁ Πειραιεὺς καὶ ἡ ἄλλη Ἑλλάς σύμπασα δὲν ἠρημώθησαν καὶ δὲν κατεσφάφησαν εἰμὴ ἐπὶ τῆς Ὀθωμανικῆς κυριαρχίας, οὐχὶ κατὰ τὸν μέσον αἰῶνα, καθ' ἣν ἐποχὴν, ὡς δηλοῦται ἐκ πλείστων γεγονότων, ἡ ὕλική τοῦλάχιστον αὐτῶν κατάστασις εἶχε καλῶς.

ΜΙΑ ΣΕΛΙΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ

Συνθήσια ἐπεκράτησεν ἀπὸ τινων ἐτῶν, καθερωθεῖσα, ἀν δὲν μὲ λανθάνῃ ἡ μνήμη, ὑπὸ τοῦ ἀειποθήτου φίλου μου καὶ φίλου πάντων ὕμνων, τοῦ Γεωργίου Τερτσέτη, νὰ τελῶμεν κατ' ἔτος, εἰς ἀνάμνησιν τῆς ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀναστάσεως τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους, τὴν εορτὴν τῆς 25 Μαρτίου, καθ' ἣν καὶ πανηγυρικοὶ ν' ἀπαγγέλλωνται λόγοι, ἀναμνησκόντες τὰ ἐνδόξα ἔργα τῶν ἐνδόξων ἡμῶν πατέρων, ἅμα δὲ καὶ προτρέποντες ἡμᾶς οὐχὶ ἀπλῶς εἰς θαυμασμὸν, ἀλλὰ πρὸ πάντων εἰς μίμησιν. Καὶ ἀρίστη ἀναντιρρότητος ἡ συνθήσια· διότι, ἀν οἱ πρόγονοι ἡμῶν, μετὰ τὰς κατὰ Περσῶν νίκας, πρῶτοι ἔθθησαν νόμον ἐγκώμιον λέγειν τοὺς προαιρεθέντας τῶν ῥητόρων ὑπὲρ τῶν πεσόντων, πόσω μᾶλλον ἡμεῖς, οἱ μόλις ἀνκνήσαντες λεπτὸν ψιχίον ἐκ τῆς ὅλης πατρίδος, ὀφείλομεν νὰ ἀνακαλῶμεν συνεχῶς εἰς τὸν νοῦν τὰ παραδείγματα ἐκεῖνων καὶ τὴν παραγγελίαν, ἣν ὡς κληρονομίαν κατέλιπον εἰς τοὺς υἱοὺς, νὰ μὴ θεωρήσωσι τετε-

λεσμένον τὸν μέγαν ἀγῶνα πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως ἀπάσης τῆς Ἑλλάδος; Ἐπρεπε μάλιστα οὐχὶ ἀπαξ τοῦ ἔτους, ἀλλὰ πολλάκις καὶ διὰ πολλῶν τεκμηρίων, διὰ τε λόγων καὶ διδασκαλίας καὶ ἀνδιάντων καὶ ἄλλων δημοσιῶν ἀποδείξεων, ν' ἀναφλέγωμεν τὸ φρόνημα τῶν νεωτέρων πρὸς ἐκτέλεσιν τῆς ἱερᾶς ἐκείνης ἐντολῆς ἔπρεπε ν' ἀκούωμεν ἀενάως βομβοῦσαν περὶ τὰς ἀκοὰς ἡμῶν, ὡς ἠδυθρόου κώδωνος κλαγγήν, τὴν ἐγερτήριον ταύτην φωνήν! «Μέμνησθε τῆς Μεγάλης Πατρίδος!» ἔπρεπε καὶ δειπνοῦντες, νὰ βλέπωμεν φερόμενον πέριξ τῆς τραπέζης τὸ ἴνδαλμα οὐχὶ τοῦ θανάτου, ὡς ἐπὶ τῶν ἀρχαίων Αἰγυπτίων, ἀλλὰ τῆς ζωῆς, ἣν ἐκλήθημεν πάντες ὄμοῦ καὶ ἰδίως ἕκαστος ἡμῶν νὰ μεταδώσωμεν εἰς τοὺς δούλους ἀδελφούς ἔπρεπε ἐνὶ λόγῳ νὰ ἔχωμεν διακριτῶς πρὸ ὀφθαλμῶν τοὺς ἀγῶνας ἐκείνων, ἀνιστοροῦντες οὐ μόνον τὰς ἐκ τοῦ συστάδην μάχας καὶ τὰς ἐκ παρατάξεως ναυμαχίας καὶ τοὺς πανδήμους θριάμβους, ἀλλὰ καὶ τοὺς κατ' ἰδίαν ἄθλους, οἳ τινες, διὰ τὸ ἥρωϊκὸν θάρρος μεθ' οὗ ἐξετελέσθησαν, τὰς ἐπικινδύνους περιστάσεις δι' ὧν περιεστοιχίσθησαν, τὸ μέρος αὐτὸ ὅπου ἐγένετο τὸ ἀνδραγαθμα, τάσσονται μετὰ τῶν ἐπιφανεστάτων ἐπεισοδίων τῆς αἰματηρᾶς πάλης καὶ λάμπουσιν ὡς ἄλλαι φαεῖαι ἀστραπαῖ ἐν τῷ ἱστορικῷ στερέωματι τῆς Ἑλλάδος. Διὸ καὶ ἐγὼ, κληθεὶς εὐ- μνηθῶς νὰ ἐκφωνήσω τὸν πανηγυρικὸν λόγον, ἐνόμισα ὅτι δὲν θὰ εἶπω ἀνάξια τοῦ μεγαλείου τοῦ ἀγῶνος ἐν, ἐκλέγων ἀντὶ θέματος ἕνα τούτων τῶν ἄθλων, τῶν ἤττον μὲν γνωστῶν, ὡς ἐπισκιασθέντων ὑπὸ τῶν συγχρόνων ἐκλάμπρων μεγαλουργημάτων, οὐχὶ ὅμως καὶ κατωτέρων διὰ τὴν ἀνδρίαν καὶ τὴν φιλοπατρίαν τῶν τελευσάντων αὐτοὺς, παρακκλέσω τοὺς ἐντίμους ἀκροατὰς νὰ προσέξωσι μᾶλλον εἰς τὸν σκοπὸν ἢ εἰς τὴν ἀσθένειαν τῆς διηγήσεως. Πορίζομαι δὲ τὸ θέμα ἐκ τῆς ἱστορίας τῆς ἠρωϊδοῦς νήσου Ψαρῶν, ἧς τὰ μὲν ἔργα καὶ τὰ παθήματα προσέκαλεσαν τὸν θαυμασμὸν τῶν δύο κόσμων, ὁ δὲ ἀρειστολογώτατος τῶν υἱῶν, ἐπιζῶν ἐρημίτης ἐν μέσῳ ἡμῶν, διασώζει περιφλεγῆ, καίτοι γέρον, τὴν θέρμην τῆς νεότητος καὶ ἀνασκιρτᾷ ἔτοιμος νὰ δράξῃ καὶ αὐθις τὴν δῆδα τῆς Χίου καὶ τῆς Ἀλεξανδρείας.

Τὴν α' Ἰουλίου τοῦ 1823 ἔτους, ἐν μυστικῶν, λῦσαν τὰ πρυμνήσια, ἀπῆρεν ἀπὸ τῶν Ψαρῶν καὶ μόλις ἐξελθὼν τοῦ λιμένος ἀνέσυρε τὰς εἰκοσι αὐτοῦ κώπας καὶ ἀνεπέτασε τὰ ἱστία. Ὁ ζέφυρος ἐπενεν οὖριος καὶ πομπῶς, καὶ τὸ σκαφίδιον, εὐστρόφους ἔχον τὰς κινήσεις καὶ πλατείας τὰς πτέρυγας, οἷαι αἱ τῆς Ἀλυκόνος, ἐσκίρτα ἐπὶ τῶν κυμάτων ἄλλὰ καὶ τὴν πορείαν εἶχε κομψοπρεπῆ καὶ υπερήφανον ἰδίως δὲ υπερήφανον, διότι δὲν διέσχίζεν ὡς πρὸ δύο ἑτῶν τὴν θάλασσαν ὑπὸ ἀλλόφυλον σημαίαν. Καὶ

μὲν καὶ κατὰ τὰς ἀποπράδας ἐκείνας ἡμέρας τὰ χεῖλη τῶν ναυτῶν ἐφιθύριζον ἀγαλλόμενα τοὺς ἐν ἔτει 1769 ἄθλους τῶν πατέρων αὐτῶν, καὶ μὲν καὶ τότε οἱ ὀφθαλμοὶ ἠκτινοβόλοισιν ἔκδικήσεως, αἱ δὲ χεῖρες ὤρμων αὐτόματοι πρὸς τὰ ὕπλα, ἢ ἐλευθερία ὅμως ἤσπραπτεν ἐν μέσῳ μόνον τοῦ πελάγους καὶ αἱ αἰματηραὶ ἀναμνήσεις, ἐπανερχόμεναι ἀηλεσις ὡς ὁ τύραννος, ἢ ὡς ὁ στρυμόνειος βορρᾶς ὁ ἀποδιώκων ἀκάθικτος πρὸ αὐτοῦ καὶ τὰ πολυγομφότερα σκάφη, διεσκέδαζον ὡς καπνὸν τὰ φαιδρὰ ὄνερα.

Ἄλλὰ σήμερον πόσον ἐλαφρὸν περὶ τὸ χθές ἔτι βαρῦστονον σκάφος!— πῶς τὰ ἱστία πάλλουσιν ὑπὸ τὰς πνοὰς τοῦ ζεφύρου! Πλέει δ' ἐλαφρὸν καὶ πάλλουσι τὰ ἱστία, διότι, ἀντὶ τῆς δουλικῆς σημαίας, κυματίζεται ὑπεράνω αὐτοῦ ἢ τῆς ἀνεξαρτησίας, διότι ἐπ' αὐτῆς ἀναγινώσκειται τὸ ἀθάνατον παράγγελμα «Ἐλευθερία ἢ θάνατος».

Τοιαύτη ἢ σημαία ἦν παρεδέχθησαν τὰ Ψαρὰ ἅμα ἐξεγερθέντα, καὶ τοιαῦται σημαῖαι ἐπερεύριζον κατὰ πάσας τὰς κορυφὰς καὶ τὰς παραλλίαις τῆς πυροσφύρου νήσου, ὡς εἰ προσεχάλου ἐἰς μονομαχίαν τοὺς ἐχθροὺς τοῦ Εὐαγγελίου. Ὁ κυβερνήτης τοῦ μυστικού, ἱστάμενος κατὰ τὴν πρόραν, στρέφει ὑπερηφάνως τοὺς οἰκάκας, καὶ τὸ βλέμμα τείνων πρὸς τοὺς ἱστοὺς, ἐξαγγέλλει πρὸς τοὺς εἰκοσι ναῦτας προστάγματα. Μετὰ μικρὸν δὲ ὁ ἥλιος καταβαίνει μεγαλοπρεπῆς πρὸς τὴν θάλασσαν, ἢ νῆξ ἐπέργεται κυανῆ καὶ διάστερος, ὁ ἄνεμος προουινίζεται ταχύτερον τὸ τέρμα τοῦ πλοῦς καὶ οἱ ναῦται, πεποιθότες εἰς τὴν ἐμπειρίαν τοῦ κυβερνήτου, συσπειροῦνται περὶ αὐτὸν, μελωδοῦντες ὁ εἰς μετὰ τὸν ἄλλον, οὐχὶ ὡς πρότερον ἐλαγεῖα καὶ πένθιμα ἔσματα, ἀλλὰ τὰς ἀνδραγαθίας τοῦ Παπανικολῆ καὶ τοῦ Κανάρη.

Ἄν τὴν ὥραν ἐκείνην ἀπῆντων πλοίων ἐχθρικῶν, βεβαίως, νεαὶ φλόγες θὰ ἐπηύξανον τὴν λάμψιν τῶν φλογῶν τῆς Ἀλικαρνασσοῦ καὶ τῆς Χίου. Ἄλλὰ ποῦ ἄρα διευθύνοντο οἱ ἀτρόμητοι ἐκεῖνοι; Οἱ Ψαριανοὶ, αἱ τρομαρὰ αὐταὶ μάστιγες τῶν Ὀθωμανῶν τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, προητοίμαζον νέαν ἔφοδον κατ' αὐτῶν, μετὰ τῶν ἐκλεκτῶν δ' ἐτάσσετο καὶ ὁ κυβερνήτης τοῦ μυστικού ὅς τις, στερούμενος πυροβόλων ἐπιτηδείων νὰ ἐξκποστέλωσι ταχύτερον καὶ ἀσφαλέστερον τὸν θάνατον, μετέβαινεν εἰς τὴν νήσον Λέρον, ὅπου, ὡς ἔμαθεν, εὐρίσκοντο τοιαῦτα. Φθὰς δὲ τὴν πρωτὴν πρὸ τοῦ λιμένος, εἶδε δύο πλοῖα, ἧτοι μίαν φρεγάταν καὶ μίαν γολέταν, ἠκυροβολημένα ἀλλὰ μὴ ἔχοντα ἀνυψωμένας τὰς σημαίας. Ὁ γεγυμνασμένος ὅμως τοῦ πλοιάρχου ὀφθαλμὸς διέγινω εὐθὺς ὅτι τὸ μὲν πρῶτον ἦτο αὐστριακόν, τὸ δ' ἔτερον ἐλληνικόν. Ἄλλ' αὐτὸς ἀνεπέτασεν ἀγέρωχος τὴν πολυπτυχὸν σημαίαν, ἐπὶ τῆς ὁποίας ἀνεγινώσκετο ἡ μαγικὴ λέξις

ἐλευθερία. Μετὰ μικρὸν δὲ ἀνηρτήθη καὶ εἰς τῆς φρεγάτας τὸν μεσαῖον ἱστὸν σημεῖον κυνάρχου αὐστριακοῦ, καὶ συγχρόνως λέμβος ἐφ' ἧς ἐπέβαιναν ἀξιωματικοί, ἐλθοῦσα πρὸς τὸ μυστικόν, προσεκάλεσε τὸν κυβερνήτην νὰ μεταβῇ εἰς τὴν ναυαρχίδα ἵνα δώσῃ πληροφορίας, ὧν εἶχε χρεῖαν ὁ ναύαρχος. Καί τις μὲν τῶν ναυτῶν ἔνευσε τῷ πλοιάρχῳ νὰ μὴ ὑπακούσῃ, αὐτὸς ὅμως ἀπήλθεν ἀνυπόπτος, καὶ συλληφθεὶς ἐρρίφθη σιδηροδέσμιος εἰς τὸ κύτος. Συνελήφθησαν δὲ μετ' ὀλίγον καὶ οἱ λοιποὶ, πλὴν δύο δραπετευσάντων, καὶ οὕτως ἀλυσίδετοι μετεκομίσθησαν μετὰ τινος ἡμέρας εἰς Σμύρνην. Διέμειναν δ' ἐνταῦθα, ὡς καὶ μέχρι τοῦδε, ἐντὸς τοῦ κύτους ἕνα περὶ πού μῆνα, μῆνα ἀγωνίας καὶ θλίψεως, ἀγνοοῦντες τί ἐμελέτων περὶ αὐτῶν οἱ Αὐστριακοί· ἀλλ' ἐπὶ τέλους, ἀποβιβάσθεντες εἰς τὴν ξηρὰν ἵνα σταλῶσι, καθὰ εἶπον αὐτοῖς, εἰς Ψαρὰ, παρεδόθησαν εἰς τὸν πασάν. Πολλὴ δὲ δὲν παρήλθε καὶ μακρὰ σειρὰ συνδεδεμένων αἰχμαλώτων διέσχίζε τὰς ὁδοὺς τῆς καλλιγύναικος μητροπόλεως τῆς Ἰωνίας. Πάντες ἦσαν ἀνυπόδητοι, πάντες ἔφερον ῥάκη καὶ εἰς πάντων τὰς γυμνάς κεφαλάς ἐξηκόντιζε φλογεράς ἀκτίνας ὁ ἥλιος τοῦ Αὐγούστου, ἀλλὰ καὶ πάντες ἐβάδιζον ἐπηρμένοι, μίαν μόνην λύπην αἰσθανόμενοι ὅτι θὰ ἐγένετο ἄνευ αὐτῶν ἡ ἐκστρατεία. Καὶ μόνον ὅτε, διαβαίνοντες πλησίον τῆς ἁγίας Φωτεινῆς, ἤκουσαν τὰς ἱεράς ψαλμωδίας, αἱ τινες πρὸ πολλοῦ δὲν εἶχον προσβάλει τὰς ἀκοὰς τῶν γενναίων ἐκείνων στρατιωτῶν τοῦ Χριστοῦ, ἠσθάνθησαν θερμὸν δάκρυ ἀναβλύσαν ἀπὸ τῶν ὀφθαλμῶν αὐτῶν.

Ἐπῆρξε δὲ ἡ μακρὰ ὁδοιπορία πλήρης ὀδύνης· διότι, ἐνῶ οἱ ὁδηγοὶ προέβαινον ἔπιπτοι, οἱ ταλαίπωροι δεσμῶται ἐξ ἐναντίας, καταπίπτοντες ἐκ τοῦ κόπου καὶ τῶν ἀλγηδόνων, ἀνηρτῶντο ὡς κτήνη εἰς τὰς οὐράς τῶν ἵππων καὶ ἐσύροντο κατὰ πετρῶν. Καὶ οὕτως αἱματόφυρτοι καὶ πλήρεις τραυμάτων κατέλυσαν εἰς Κύζικον, ὅπου περιεμένετο πλοῖον ἵνα μεταφέρῃ αὐτοὺς εἰς Κωνσταντινούπολιν.

Κατὰ τινὰ δ' ἐσπέραν, τὴν προτεραίαν τῆς ἀναχωρήσεως, ἐνῶ κατήμενοι παρὰ τὰς ὄχθας τοῦ Ῥυνδάκου ἐθαύμαζον τὴν δύσιν τοῦ ἡλίου, ἡ βαθεῖα σιγὴ, αἱ καλλοναὶ τῆς φύσεως, ὁ ἱλαρὸς τῆς Ἀσίας οὐρανὸς ἐβύβισαν τοὺς δυστυχεῖς εἰς αἰσθημα ἀθυμίας μέχρι τοῦδε ἀγνωστον αὐτοῖς. «ὦ! εἶπον καθ' ἑαυτοὺς, τίς οἶδεν, ἂν αὐριον τὴν ὥραν ταύτην θὰ ζῶμεν, ἵνα δοξάσωμεν τὸν δημιουργήσαντα τὰ θαυμάσια ταῦτα! Τίς οἶδεν, ἂν καὶ αὐριον θ' ἀποτείνωμεν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ νέας εὐχὰς ὑπὲρ τῆς πατρίδος! Καὶ μετ' ὀλίγον, μεταξὺ τῆς ἡρεμίας καὶ τοῦ σκότους, εἶδον ἐρχομένην σιάν, ἣ τις καθόσον ἐπλησίχεν ἐφάνετο λαμβάνουσα μορφήν πολιουροτάφρου πρεσβύτου. Βαθὺς πῶγων κατέβαινε μέ-

χρι τῆς ζώνης τῆς σιᾶς καὶ τὸ ἐνδύμα ὁμοίαζε πρὸς ἐνδύμα ἀναχωρητοῦ. Ἐπὶ τέλους φθάνει πλησίον τῶν δεσμιῶν καὶ τείνασα τὴν χεῖρα· «Λάβετε, εἶπε, τέκνα μου, τὸ ἅγιον τοῦτο ὕψωμα τὸ ἁγιασθὲν τὴν Μεγάλην Πέμπτην ἐπὶ τῆς ἱεράς τραπέζης, φάγετε αὐτὸ καὶ ἡ ἑλπίς θ' ἀναγεννηθῇ εἰς τὰς ὑμετέρας καρδίας. Ἔχετε πάντοτε πίστιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸς θὰ εἰσακούσῃ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς». Μόλις δὲ εἶπε ταῦτα ἡ σιὰ καὶ ἐγένετο ἄφαντος. Καὶ τούτου ἕνεκα διεδόθη ἔκτοτε ὅτι ἦτο ἡ τοῦ ἁγίου Νικολάου, προστάτου τῶν Ψαρῶν.

Ἦτο δὲ εἰσέτι βαθὺς ὁ ὄρθρος, ὅτε οἱ αἰχμαλωτοὶ, δεθέντες τὰς χεῖρας καὶ συνοδευόμενοι ὑπὸ εἰκοσιδύω ἐνόπλων, ἐρρίφθησαν εἰς τὸ βάθος σακολέθρας. Ἄλλ' ἐπειδὴ ὁ ἄνεμος ἔπνεεν ἐναντίος, ἠναγκάσθησαν ν' ἀγκυροβολήσωσιν οὐ μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εἰς ἡν ἀπεστάλη ταχυδρόμος ἵνα φέρῃ τὴν εἰδήσιν, ὅτι μετ' οὐ πολὺ φθάνουσιν οἱ προωρισμένοι εἰς θάνατον.

Ἐν τοσούτῳ οἱ δεσμῶται ἔκειντο ἀναπολοῦντες τρόπους ἐκδικήσεως· ἀλλὰ ποῦ χεῖρες; Ὁ ἀναχωρητὴς τοῦ Ῥυνδάκου, ἡ παραγγελία αὐτοῦ «ἔχετε πίσιν εἰς τὸν Θεὸν καὶ αὐτὸς θὰ εἰσακούσῃ τὰς ὑμετέρας εὐχὰς», τὸ καθηγιασμένον ὕψωμα, ἐπανῆλθον εἰς τὴν μνήμην καὶ ἀνεξωπύρησαν τὸ θάρρος αὐτῶν. Τέλος πάντων ὁ ἄνεμος ἔπνευσεν οὐριὸς καὶ τὸ πλοῖον ἀνεπέτασε τὰ ἱστία· ἡ γλυκεῖα θάλασσα τοῦ Βοσπόρου, οἱ σκιρτῶντες δελφίνες, οἱ περίλευκοι λάροι ἐφάνιοντο ἥδη· αἱ κορυφαὶ τῶν μινιαρέδων ἤρχισαν νὰ χρυσίζωσι καὶ τῆς Ἁγίας Σοφίας ὁ θόλος ἐξεῖχε μεγαλοπρεπῆς ὑπὲρ πάντας τοὺς ἄλλους. Τὰ καίκια ἐπέψανον κοῦφα τὰ ὕδατα καὶ οἱ εἰκοσιδύω φύλακες τῶν Ψαριανῶν, σωρευθέντες περὶ τὴν πύρραν, ἐθαύμαζον κεχηνότες τὴν αἰωνίαν πόλιν. Καὶ τίς, ἔστω καὶ βάρβαρος, δύναται νὰ ἴδῃ τὴν βασιλίδαν τῶν πόλεων καὶ νὰ μὴ αἰσθανθῇ συγχινομένην ἐκ βάρρων τὴν καρδίαν καὶ ἀνυψούμενον τὸ φρόνημα;

Ἀκάθεκτος ὡς ἀστραπὴ κατέβη εἰς τὴν κεφαλὴν τοῦ κυβερνήτου παράτολμος ἰδέα. «Πλησίασον, εἶπε πρὸς τινὰ τῶν συντρόφων αὐτοῦ, πλησίασον εὐθὺς καὶ προσπάθησον νὰ κόψῃς διὰ τῶν ὀδόντων σου τὰ δεσμὰ τῶν χειρῶν μου. Πρέπει λοιπὴν ν' ἀποθάνωμεν χωρὶς νὰ βιάσωμεν τὰς χεῖρας εἰς τὸ αἶμα τῶν ἐχθρῶν τῆς πατρίδος;» Καὶ σπεύσας ὁ κληθεὶς, ἐξ ἐκείνων οἱ τινας ἐψαλλον ἐνθουσιώμενοι τοὺς ἄθλους τοῦ Παπανικολῆ καὶ τοῦ Κανάρη, συνέτριψεν ὡς ὕλον διὰ τῶν ὀδόντων τὰ δεσμὰ τῶν πλοιάρχου, ὅς τις σπεύσας ἔλυσε τὰ τοῦ σωτήρος αὐτοῦ καὶ οὕτω πάντες ἐπανεῦρον ἐλευθερίαν καὶ δύναμιν.

Ὡς λάβρος χεῖμαρρός, ὅς τις σένων ἐπὶ μακρὸν χρόνον ὑπὸ τὴν γῆν, ἀνατρέπει ἐπὶ τέλους ἐμμανῶς τοὺς φοαγμοὺς καὶ ἐξακοντίζει εἰς τὰ ὕψη

τὰ κοχλάζοντα ὕδατα, ἡ ὡς ὁ κρατὴρ τῆς γηραιᾶς Τρινακρίας, ὅτε διασκορπίζει φρούσσων φλογερὸς μύδρους πυρὸς, οὕτω καὶ οἱ αἰχμαλῶτοι, ἀναπνέοντες ἀκατάσχετοι, ἤρπασαν τὰ γαταγάνια τῶν δημίων καὶ ἐβύθισαν εἰς τὰ στήθη αὐτῶν. Οἱ οἰακες, αἱ κῶπαι, αἱ ἀλύσεις, τὰ σχοινία, πᾶν τὸ προστυχὸν μετεβλήθησαν εἰς φοινικὰ ὄπλα, καὶ ἐν ἀκαρεῖ τὸ κατὰστρομα ὅλον ἐπληρώθη πτωμάτων καὶ αἵματος πανταχοῦ οἰωγαί, πανταχοῦ θρήνοι, πανταχοῦ γόοι ψυχοῤῥαγούντων. Καὶ εὐθύς ὁ κυβερνήτης, καθημαγμένως ἔχων ἔτι τὰς χεῖρας, ἔδραξε τὸ πηδάλιον, οἱ ναῦται ὤρμησαν πρὸς τὰ ἄρμενα καὶ τὸ πλοῖον ἐστράφη εἰς τὰ ὀπίσω. "Οτε δ' ἐπανῆλθεν ἡ νύξ καὶ ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, ὁ ἄνεμος πνεύσας εὐθύς ἐδίωκε τὸ σκάφος πρὸς τὸν Ἑλλησποντον· τὰ κύματα ἐσπινθηροβόλουν ἀφρίζοντα ὑπὸ τὴν τρόπιδα, ὡς σπινθηροβολουσιν οἱ χάλικες ὑπὸ τοῦς πόδας ἵππου θυμοειδοῦς, εἰκοσιδύω δὲ ψόφοι, οἱ ψόφοι τῶν καταβυθιζομένων πτωμάτων, διέσεισαν τὸ πλοῖαριον· καὶ μεταξὺ τοῦ σάλου ἠκούσθη φωνή, ἡ φωνὴ τοῦ ἥρωος κυβερνήτου, ἡ φωνὴ τοῦ Ἀνδρέου Σταματάρρα, λέγουσα: «Υπάγετε, δῆμοι, ὑπάγετε νὰ φέρετε πρὸς τοὺς τυράννους ὑμῶν τὴν εἰδήσιν ὅτι εἰς τὴν καρδίαν τοῦ Ἑλλήνος ὁ ἔρωσ τῆς πατρίδος δὲν σθένεται».

Κατὰ δυστυχίαν ὅμως ὁ ἄνεμος ἐκόπασε, καὶ ὅτε ἐπνευσεν ἐκ νέου ἀνεπόδιζε τὴν πρόσδοον τοῦ πλοίου.

Μόλις δὲ μετὰ πενήτημερον καὶ πολλὰς ἐναντίας περιπετείας οἱ ἄνδρες οἱ Ψαριανοὶ, φέροντες τὸ ἔνδυμα τῶν σφαγέντων, ἵνα μὴ ἀναγνωρισθῶσιν, εἰσεχώρησαν εἰς τὰ στενά. Ἄλλ' ὅτε ἐπλησίασαν εἰς τὰ φρούρια, κρότοι πυροβόλων ἀνήγγειλαν ὅτι ἀπαγορεύεται ἡ ἐξοδος, καὶ μία μάλιστα σφίρα διατρώπησεν ἐν τῶν ἰστίων. Παρakoύσαντες ὅμως, ἐξηκολούθησαν τὸν αὐτὸν δρόμον καὶ ὡς ἐκ θαύματος κατώρθωσαν νὰ διέλθωσιν ἀβλαβεῖς.

Εὐθύς δὲ, κλίναντες γόνυ, κατηύθουν μετὰ θαυμάσιον εὐχαριστίας πρὸς τὸν Θεόν, τὸν σῶσαντα καὶ αὐθις τοὺς στρατιώτας τῆς πατρίδος. Ἦτο δὲ ἡ ἡμέρα ἐκείνη ἡ 14 Σεπτεμβρίου, καθ' ἣν ἐορτάζομεν τὴν ὕψωσιν τοῦ Σταυροῦ.

Δυστυχῶς ὅμως νέοι κίνδουνοι ἀνέμενον τοὺς φυγάδας, διότι, μόλις ἐγερθεῖς ὁ κυβερνήτης, εἶδε πρὸς τὸν ὀρίζοντα πολυάριθμον στόλον μεγάλων πλοίων εἰσερχόμενον μετὰ σπουδῆς εἰς τὸν Ἑλλησποντον. Ἦν δὲ ὁ στόλος τοῦ Σουλτάνου, ὃν κατεδίωκον οἱ Ἕλληνες. Πῶς ὅμως νὰ διαφύγῃσι τὸν νέον τοῦτον κίνδυνον; Ὁ ἀτρόμητος Ἀνδρέας δὲν ἐδειλίασεν, ἀλλὰ στραφεὶς πρὸς τοὺς συντρόφους αὐτοῦ, «θαῤῥος ἀνέκραξεν, ἀδελφοί! ἐὰν ὁ Θεὸς μεθ' ἡμῶν οὐδεὶς καθ' ἡμῶν! Δὲν ἔσωσεν ἡμᾶς ἵνα γίνωμεν βορὰ θηρίων». Καὶ μετ' ἀνηκούστου τόλμης, ὅποιαν ἐμ-

φυσᾶ εἰς τὰ στήθη μόνος ὁ ἔρωσ τῆς πίστεως καὶ τῆς πατρίδος, διέσχισε τὸν στόλον ὑπὸ σημαίαν τουρκικὴν. Αἱ κορυφαὶ τῶν ἰστών τοῦ πλοιαρίου ἐγγίζουσιν ἤδη τὰ πλατέα χάσματα τῶν ἐχθρικῶν πυροβόλων, καὶ μία φρεγάτα ὑποπτευθεῖσα μὴ ἦτο ἑλληνικὴν, ὄρμησεν κατ' αὐτοῦ· ἀλλ' ἰδοῦσα τὴν ἀπαραξίαν καὶ τὸ ἔνδυμα τῶν ναυτῶν ἀντιπαρῆλθε ἀφεῖσα αὐτὸ ἀνεόχλητον.

Τότε ἡ σακολέβα ἐστράφη πρὸς ἄλλον σωρὸν μικροτέρων πλοίων, ἃ τινὰ ἦσαν τὰ τῶν διωκόντων τὰ ἐχθρικά· ἡ προφητεία τοῦ μοναχοῦ τοῦ Ῥυνδάκου ἐξεπληρώθη! Καὶ μετὰ τινὰς ἡμέρας οἱ ἀτρόμητοι Ψαριανοὶ, ἐπανελθόντες μετὰ τρίμηνον καὶ ἐπέκεινα αἰχμαλωσίαν καὶ κινδύνους εἰς τὴν νῆσον αὐτῶν, ἐνῶ ἐνομίζοντο ἀπολωλότες, ἀνέβησαν μετὰξὺ θαυμάτων καὶ ἀνευφημιῶν εἰς τὸν νῆον τοῦ ἁγίου Νικολάου, ἵνα ὀρκισθῶσιν ἐκ νέου ὅπως ἀποθάνωσιν ὑπὲρ πατρίδος καὶ πίστεως.

Δέκα μῆνας μετὰ ταῦτα, ἐνῶ ἄγρια σίψη κατέγρεφον διὰ πυρὸς καὶ σιδήρου τὴν ἡρώϊδα νῆσον, ἐφάνη ἀνυψουμένη ἐπὶ τοῦ Παλαιοκάστρου σημαία λευκὴ, κεχαραγμένης ἔχουσα τὰς λέξεις «ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ἢ ΘΑΝΑΤΟΣ» καὶ σταυρὸν ἐρυθρὸν παρακείμενον συγχρόνως δὲ ναύτης Ἑλληνικῆς ἐσπευσε πρὸς τὴν πυριτιδαποθήκην. Τρομερὸς κρότος ἐκλόνησε τὰ θεμέλια τῆς γῆς καὶ τέσσαρες χιλιάδες ἀπίστως, μετ' αὐτῶν δὲ καὶ οὐκ ὀλίγοι τῶν στρατιωτῶν τῆς Πατρίδος, ἀνενάχθησαν μετὰ πατάγου εἰς τοὺς ἀέρας. Δύω δὲ πτώματα συγκρατούμενα σπασμωδῶς εὐρέθησαν κάτω τοῦ βράχου· τὸ μὲν, ἠρωτικισμὸν φρικωδῶς, ἐκολύμβη ἐντὸς κελαινοῦ, ἐντὸς μαύρου αἵματος, τὸ δὲ, κείμενον βαρὺ ἐπὶ τοῦ πρώτου, ἔφερον ἔτι ζῶσαν εἰς τὸ πρόσωπον τὸν λύσσαν τῆς ἐκδικήσεως. Καὶ ἐκεῖνο μὲν ἦν ἐχθρικόν, τοῦτο δὲ ἐνὸς τῶν ἡρώων τῆς σακολέβας.

Διὰ τοιούτων κατορθωμάτων καὶ θυσιῶν, κύριοι, διὰ τοιαύτης ἀπαρνήσεως ἐαυτῶν καὶ τόλμης, διὰ τοιαύτης καρτερίας καὶ ἀκραδάντου πίστεως ἐδημιούργησαν τὴν Πατρίδα οἱ αἰδύμοι ὑμῶν πατέρες. Διὸ καὶ δικαίως ὁ ἐθνικὸς ῥήτωρ τῶν χρόνων ἐκείνων ὠνόμασε τὴν ἐπιχειρήσασαν τὸ μέγα ἔργον γενεὰν «μοναδικὴν μετὰξὺ ὄλων τῶν γενεῶν καὶ αὐτῆς τῆς ἀρχαίας καὶ πανενδόξου Ἑλλάδος, μόνην μὲν ἐφάμιλλον τῆς δόξης τούτης ἔχουσαν τὴν ἐπὶ τῶν Μηδικῶν, ἀλλὰ καὶ μεγίστην διαφορὰν· διότι ἐκείνη διετήρησεν ὅ,τι εἶχεν, αὕτη ὅμως ἀπέκτησεν ὅ,τι δὲν εἶχε».

Καὶ ὄντως, κύριοι, ὁ μὲν Μιλτιάδης, ὁ Θεμιστοκλῆς, ὁ Περικλῆς, ὁ Κίμων ἐγεννήθησαν υἱοὶ ἐλευθέρων πατρίδος ἀνώδινοι, ὁ δὲ Κολοκοτρώνης, ὁ Μιαούλης, ὁ Καραϊσκάκης, ὁ Βότσαρης, πατέρες γεννήσαντες αὐτὴν μετὰ μακρὰς καὶ πικρὰς ὠδύνας. Εἰς τῶν μεγάλων τούτων πατέ-

ρων τούς υιούς, εἰς ὑμᾶς, κύριοι, ἀπόκειται νὰ μιμηθῆτε, — καὶ τί λέγω νὰ μιμηθῆτε; — νὰ ὑπερκαυκοντίσεται αὐτοὺς κατὰ τὸ μέγα ἔργον. Καὶ ὡς ἐκείνοι παρέδωκαν ὑμῖν πατρίδα ἐλευθερίαν, οὕτω καὶ ὑμεῖς νὰ παραδώσετε αὐτὴν εἰς τὰ τέκνα «ΟΥΚ ΕΛΑΣΣΩ, ΑΛΛΑ ΜΑΛΙΣΤΑ ΠΛΕΙΩ ΚΑΙ ΑΡΕΙΩ ΟΣΗΣ ΑΝ ΠΑΡΕΔΩΞΑΣΘΕ».¹

Τὸ ἐπόμενον ποίημα ἄρθρον ἀπεστάλη ἡμῖν πρὸς δημοσίευσιν ὑπὸ Γάλλου λογίου, ἐν Ἀθήναις ἀπὸ τίνος διατριβήντος πρὸς ἐμμάθησιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης καὶ φιλολογίας.

Σ. τ. Δ.

Δύο ἐπιγραφαὶ ἐν ταῖς

ΚΑΤΑΚΟΜΒΑΙΣ ΤΗΣ ΡΩΜΗΣ

Εἶναι πᾶσι γνωστὸν ὅτι αἱ κατακόμβαι τῆς Ῥώμης ἦσαν τόπος ἐνταφιασμοῦ τῶν Χριστιανῶν κατὰ τοὺς πρώτους αἰῶνας· ἀλλὰ δὲν εἶναι ἐπίσης γενικῶς γνωστὸν ὅτι αὐταὶ ἐχρησίμευον ἀκόμη πρὸς ταφήν τῶν εἰδωλολατρῶν ὥστε ἐν τῷ αὐτῷ νεκροταφείῳ, ὀδοῦκοντα πόδας ὑπὸ τὸ ἔδαφος, κείνται κεχωσμένα λείψανα τῶν δύο θρησκειῶν.

Ἐν παρόδῳ δὲ δύναμι νὰ εἶπω ὅτι ἐννοεῖ ἕκαστός πόσον καθίσταται ἡ διάκρισις τῶν πρώτων δυσχερῆς ἀπὸ τῶν τελευταίων. Ὅταν σκυρὸς κοσμῆ τάφον, μετὰ πεποιθήσεως ἀποφαίνεται πᾶς τις ὅτι ἐνταῦθα ἀναπαύεται μαθητῆς τοῦ Ἐσταυρωμένου. Ἐάν δὲ συναντᾷ ἀετὸν κρατοῦντα κεραυνούς, μετὰ βεβηκτικότητος δύναται νὰ ὑποθέσῃ ὅτι ἐκεῖ κείται λάτρης τοῦ Διός. Ἄλλ' ὅταν δὲν ἀνακαλύπτεται ἐξωτερικόν τι σημεῖον, δυσκολεύεται τις νὰ ἀναγνωρίσῃ ἐκ τοῦ σχήματος ἢ ἐκ τοῦ ὄγκου τῶν ὀστέων τὰς ψυχὰς εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκον ταῦτα. Οὕτως ἡ δυσκολία αὕτη ἐγένετο ἀφορμὴ πολλᾶκις πλανῶν μεγίστων. Ἄλλοτε πάλιν ἡ διάκρισις εἶναι εὐκόλος ὅπως ἐπὶ τῆς περιστάσεως ἦν ἐκθέτομεν ὡς ἐξῆς:

Ἐν ταῖς κατακόμβαις τῆς Ῥώμης ὑπάρχουσι δύο ἐπιγραφαί, ὧν ἡ πρώτη εἶναι τοιαύτη:

«Τύχη σκληρὰ ἢ χαίρουσα εἰς τὸν θάνατον, διὰ τὴν ἀπέσπασας ἀπ' ἐμοῦ τὸσον νέον τὸν προσφιλῆ μου Μάξιμον;»

Ἡ δ' ἐτέρη ἔχει οὕτως:

«Γεμῆλλα κοιμάται ἐν εἰρήνῃ Κυρίου.»

Προσπαθήσωμεν διὰ τῆς μελέτης τῶν δύο τούτων ἐπιγραφῶν ἐπιγραφῶν νὰ ἀνακαλύψωμεν τὴν θρησκείαν εἰς ἣν ἐκάτερος τῶν ὑπ' αὐτάς κειμένων νεκρῶν ἀνήκε.

«Τύχη σκληρὰ», λέγει ἡ πρώτη ἐπιγραφή. Ἡ τύχη εἶναι πράγμα τι ἢ ὄν τι τὸ ὅποιον δὲν δύναται νὰ μεταβληθῆ, οὔτε τῶν ἀνθρώπων οὔτε τῶν ὑψηλοτέρων πνευμάτων οὔτε τοῦ δημιουργοῦ τοῦ σύμπαντος ἢ βούλησις ἔχει ἰσχὺν ἐπὶ τῆς εἰμαρμένης. Ἄπαντα τὰ ὄντα ἐκτελοῦσι, δὲν λέγω ὅτι, βούλεται ἡ τύχη, διότι αὕτη καθ'

ἑαυτὴν δὲν δύναται νὰ θέλη τι, ἀλλ' ὅ,τι ἡ τύχη εἶναι ὑποχρεωμένη νὰ ἐπιβάλλῃ. Ἡ τύχη διευθύνει, ἀλλ' ἐπειδὴ εἶναι τύχη αὕτη καθ' ἑαυτὴν διευθύνεται ὑπὸ τίνος; ὑπ' οὐδενός. Διὰ πάντων τούτων δηλοῦται ὅτι αἱ τύχαι καὶ τῶν θεῶν καὶ τῶν ἀνθρώπων εἰσι προαποφατισμέναι, πλέον ἀμετάβλητοι ἢ ἡ κίνησις τοῦ ἡλίου, καὶ μᾶλλον ἀπρόσβλητοι τῶν βράχων ἐν ἐνὶ λόγῳ οὐδεὶς, οὔτε ὑμεῖς οὔτε ἐγὼ οὔτε ὁ Θεὸς ἔχει θέλησιν καὶ ἐλευθερίαν, ἅπαντες εἴμεθα δοῦλοι, μηχαναί, πάντες ὕλη ἀδρανῆς ὡς δένδρον καὶ λίθος. Ταῦτα λέγει ἡμῖν ὁ πρῶτος λόγος τῆς ἐπιγραφῆς ταύτης. Ἄς ἐξετάσωμεν τὸν δεύτερον.

«Τύχη σκληρὰ.» Ἄν ἡ τύχη δὲν ἀπεστέροι εἰμὴ τὴν θέλησιν ἀποδίδουσα ἡμῖν εὐτυχίαν, ἢ ἐπιθυμία νὰ παρηγορηθῶμεν, εὐχριστοῦντες κατὰ τρόπον κτηνώδη τὰς αἰσθήσεις καὶ ὀρεξείας ἡμῶν. Ἄλλ' οὐχί ἡ τύχη εἶναι σκληρὰ, μὰς λέγει ἡ ἐπιγραφή εὐαρεστεῖται νὰ ἀποθνήσκωμεν. Ἄν οἱ ἄνθρωποι εἰσι πτωχοὶ, ἀσθενεῖς, ἀμαθεῖς, καταδεδιωγμένοι, ταῦτα πηγάζουν ἐκ τῆς σκληρᾶς τύχης. Ἐπειδὴ δὲ αὕτη εἶναι σκληρὰ, δύναμεθα νὰ μαντεύσωμεν τί θὰ πράξῃ εἰς τὸ μέλλον ἐξ ὧν ἔπραξεν εἰς τὸ παρελθόν. Αὐτὸ ἐπίθετον μόνον ὑπόσχεται ἄρα ἡμῖν ἀβλιότητα, δυστυχία, καταδιωγμούς, ἐν γενεῖ σκληρότητα. Ἄλλ' ἐξακολουθήσωμεν:

«Σκληρὰ τύχη ἢ χαίρουσα εἰς τὸν θάνατον.»

Οὕτω τέρψις τῆς εἰμαρμένης εἶναι ὁ θάνατος ἡμῶν. Ἐγένετο αἰτία νὰ γεννηθῶμεν, πρῶτον διὰ νὰ ἐμποῖ ἡμῖν φόβον, καὶ ἀκολουθῶς διὰ νὰ θανατώσῃ ἡμᾶς. Δὲν λέγω ὅτι τοιαύτη εἶναι ἡ ἡδονὴ αὐτῆς, διότι τότε ἠθέλωμεν ἐλπίζει ὅτι θὰ ἐπέλθῃ αὕτη ποτὲ κόρος ἕνεκα τοῦ ὁποίου θὰ εὖρη ἄλλην τέρψιν, παραδείγματος χάριν ἐν τῇ εὐδαιμονίᾳ μὰς. Ὅχι εἶδομεν, ἡ τύχη δὲν ἔχει θέλησιν καὶ ἐκλογὴν ἂν φέρῃ τὸν θάνατον, τοῦτο δὲν προσέρχεται ἀπὸ ἰδιοτροπίαν αὐτῆς; εἶναι τὸ ἀποτελεσμα τῆς οὐσίας τῆς ὁποίας εἶναι σήμερον, θὰ ἦναι αἰωνίως καὶ ἐκ τῆς φύσεώς τῆς αἰωνίως θὰ μὰς φέρῃ θάνατον.

«Διὰ τὴν ἀπέσπασας ἀπ' ἐμοῦ τὸσον νέον τὸν προσφιλῆ μου Μάξιμον;» Οὕτως ὄχι μόνον ἡ εἰμαρμένη ἐχάρη θανατώσασα τὸ τέκνον, ἀλλὰ προσέτι ἐγένετο αἰτία νὰ υποφέρῃ διὰ τοῦ θανάτου τούτου πληγωθεῖσα ἡ φιλόστοργος μήτηρ. Ἡ τύχη ἠδύνατο νὰ ἀφήσῃ τὴν μητέρα νὰ ἐκπνεύσῃ πρώτη, ἀπαλλάττουσα ταύτην πικρᾶς θλίψεως. Δὲν πράττει ὅμως οὕτω πλῆττει πλάσμα νεκρὸν, ἀθῶον καὶ προσφιλες, ἵνα γυνὴ φιλόστοργος καὶ νοήμων ἀναστενάξῃ, καὶ ἐν τῇ συμφορᾷ αὐτῆς ἀντὶ πάσης παρηγορίας καταρᾶται τὸν Θεόν.

Ἀναγνώστα, μαντεύσον ποία εἶναι ἡ θρησκεία αὕτη ἀρκοῦμαι νὰ σοὶ παρατηρήσω ὅτι ἐάν ἡ ὑπαγορευσασα τὴν ἐπιγραφὴν ταύτην μήτηρ ἀπε-

1. Ἀναγνώστῃ τῇ 25 Μαρτίου ἐν τῇ Συλλογῇ «Βυρῶν», ὑπὸ Ν. Δρακούρη.